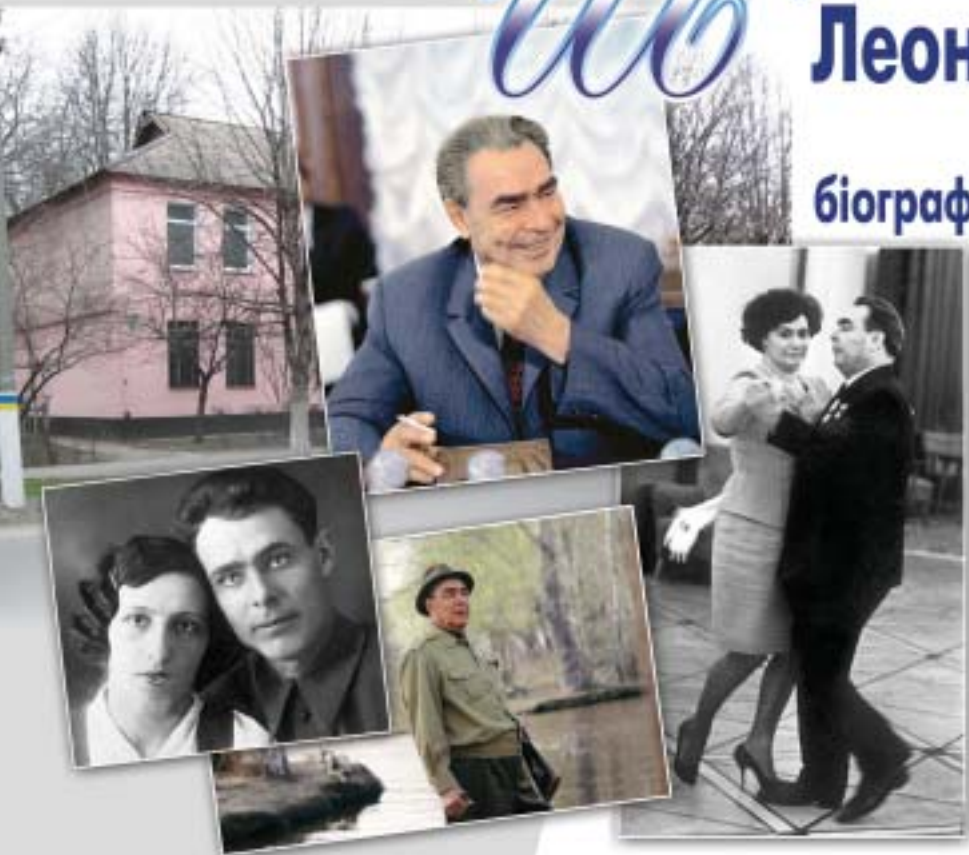

...І ЗЕМЛЕВПОРЯДНИКОМ ПРАЦЮВАВ НА СОВІСТЬ,

або Штрихи до портрета Леоніда Брежнєва

з розповідей друзів,
біографів, журналістів, рідних
та його спогадів

*Плаков закон безжалостной игры.
Не люди умирают, а мирьы.
Людей мы помним,
грешных и земных.
А что мы знали,
в сущности, о них?
Евгений ЕВТУШЕНКО*

ЛЕГЕНДАМИ ОВІЯНА ПОСТАТЬ ЛЕОНІДА ІЛЛІЧА БРЕЖНЄВА. ВІСІМНАДЦЯТЬ ЛІТ ПОСПІЛЬ ВІН БУВ НАЙГОЛОВНІШОЮ ОСОБОЮ МОГУТНЬОГО РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ. ЙОГО ЗНАЛИ В ОБЛИЧЧЯ ДОРΟΣЛІ І ШКОЛЯРІ. ЙОГО ВПІЗНАВАЛИ НА ВСІХ ЗЕМНИХ КОНТИНЕНТАХ. ЗАПАС НАДІЙНОСТІ, СТВОРЕНИЙ ЙОГО КОМАНДОЮ, ДОЗВОЛЯЄ НОВИМ ДЕРЖАВАМ СНД ПІСЛЯ РОЗВАЛУ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ ВЖЕ БІЛЬШЕ 20 РОКІВ ЖИТИ, ПРАКТИЧНО НЕ СТВОРИВШИ НІЧОГО НОВОГО. ТА СЬОГОДНІ МИ ВІДКРИЄМО ВАМ МАЛОВІДОМІ СТОРІНКИ З ЖИТТЯ ЛЕОНІДА БРЕЖНЄВА, ПОВ'ЯЗАНІ З ЙОГО ДИТИНСТВОМ І ЮНІСТЮ, З ВИБОРОМ ПРОФЕСІЇ І РОБОТОЮ НА ЗЕМЛЕВПОРЯДНІЙ НИВІ. ТАК-ТАК, ЛЕОНІД ІЛЛІЧ БУВ ЗЕМЛЕВПОРЯДНИКОМ, ДОБРЕ ЗНАВ СВОЮ СПРАВУ, ЛЮБИВ ЇЇ І СВОЇ ФАХОВІ ЗНАННЯ ВИКОРИСТОВУВАВ НАВІТЬ ТОДІ, КОЛИ ЗАЙМАВСЯ ВЕЛИКИМИ ДЕРЖАВНИЦЬКИМИ СПРАВАМИ.

Ні землемір Джордж Вашингтон — перший президент США, який шістнадцятилітнім юнаком межував землі між англійцями і французами, ні землемір Авраам Лінкольн — шістнадцятий президент США, який майже напам'ять знав «Теорію і практику топографічної справи» Гіпсова і «Курс геометрії, тригонометрії і топографії», не були для Леоніда Брежнєва кумирами, щоб вплинути на вибір професії. Не знав він й захоплюючої історії битви під Ватерлоо. Це була єдина битва Наполеона, в якій не брав участі начальник його генерального штабу — військовий топограф-землемір. Зазнавши поразки, Наполеон змушений був вдруге відмовитися від престолу, здатися в полон англійцям і назавжди втратити надію — правити Францією. На острові Святої Єлени, де Наполеон відбував заслання й помер, він у щоденнику до причин поразки відніс і відсутність топографа-землеміра, який складав переможні карти битв, відміряв завойовані землі і встановлював кордони.

Землевпорядником Леонід Брежнєв став через нерозділене кохання. Та про це пізніше. Спершу — про дитинство, з якого все починається...

1. БАТЬКІВСЬКА СТЕЖКА СТАВАЛА СИНОВОЮ, ТА НЕ СУДИЛОСЯ...

Вчені вже не одне століття твердять, що починати виховувати дитину треба ще до того, як вона вимовить перше слово. Цю науку не із прочитаних книжок — від своїх батьків освоїла Наталія Денисівна і Ілля Якович Брежневи, батьки Леоніда.

Ілля Якович виріс у селянській родині, яка справдавна обробляла землю і жила її плодами.

Наталія Денисівна — з пролетарського роду. Так що манни небесної не бачила ні вона, ні її брати і сестри.

...Тільки-но Льончик почав добре топати ногами, як і водилося в трудових родинях, його змушували щось принести, щось віднести, вчили годувати домашню птицю.

— У сім'ї працювати мають усі, — ці батькові слова Брежнев згадував допоки не відійшов у світ інший.

Відколи Льоня став запам'ятовувати себе і навколишніх, він, малий, завжди чимось займався — не заважав мамі, а допомагав — по дитячому незграбно складав, мив, витирав. У п'ять років вперше переступив поріг заводської прохідної — ніс вузлик з обідом для тата. Це був його щоденний обов'язок. Ще він шоранку, як тільки починало світати, збирався з татом на роботу.

— Я швидко одягався і босоніж, не поївши, біг слідом за батьком. Якщо він брав мене за руку, я гордо озирався навкруги: ось, мовляв, який виріс великий, уже йду на завод...

Із сусідніх будинків, з бічних вуличок та провулків виходили інші робітники, нас ставало дедалі більше, одягнені були майже всі в потерті куртки і штати з грубої «китайки». І мені, пам'ятаю, дуже подобалося крокувати з усіма. Тисячний натовп сунув униз, до Дніпра, до Базарного спуску. Тут батько залишав мене, і невдовзі його картуз губився серед безлічі картузів, кепок, повстяних шапок — я тільки здалеку бачив, як втягувала зміну чорна діра прохідної.

...Пізніше я дізнався: батько і мати мої зустрілися не на гулянці, не в міському саду, не в гостях і не в клубі, якого, зрештою, в їх час і бути не могло, а тут же, в залізопрокатному цеху Дніпровського заводу.

— Батько був помічником вальцювальника, а зварником на нагрівальних печах стояв робітник Денис Мазалов, — споминав свій рід Брежнев. — Я його добре пам'ятаю: кремезний, небагатослівний... Родом він був з Єнакієвого, працював раніше в Нікополі, на наш завод перебрався вже з великою сім'єю, і обід йому часто приносила доросла дочка Наталія. Отут, біля нагрівальних печей, біля стана «280», молоді люди й познайомились, а через рік одружилися. Батькові було тоді двадцять вісім років, матері — двадцять.

З усіх брежневських публікацій не важко помітити з якою любов'ю згадує він своє дитинство, завод, на якому з кам'янчанами трудився його батько, як сам з

нетерпінням чекав моменту стати поруч з ними. По шести роках навчання у Першій трудовій школі села Кам'янського, він у п'ятнадцять років стає робітником.

— Треба було працювати, допомагати сім'ї, мене взяли на завод кочегаром, потім перевели в слюсарі, і я досить швидко освоїв ці професії. Завод давно був мені знайомий, цеховий шум, гуркіт, запах нагрітого металу — все тут мені було до вподоби.

Та юним годувальником — так назвала його мама, коли вручив їй свою першу зарплату, — судилося бути недовго. Через місяць завод закрили на консервацію.

— Життя у Кам'янському втратило будь-який смисл. Відкрили біржу для безробітних, але роботи від цього не прибавилося. Пішли хвороби. Почався голод, шодня у сусідніх будинках хто-небудь умирав. Місто обезлюдніло, довелося і нам зніматися з місця, — згадував про свої юні роки вже літній Леонід Ілліч.

Глава сім'ї вирішив повернутися у рідне село. Брежневи спішно зібрали нажиті пожитки — вони помістилися у два більшеньких і один невеличкий вузлики — і подалися до села Брежнево.

ДОВІДКОВО

Цей населений пункт названо не на честь радянського лідера Леоніда Ілліча Брежнева, як більшість людей думає нині. Краєзнавець довів, що назва походить від прізвищ тамтешніх поселенців. Підтверджувала це і статистика 1911 року — на цей час у селі налічувалося 35 дворів Брежневих, а це більше 200 осіб. Село Брежнево знаходиться за десять кілометрів від Курська — обласного центру Росії.

Це була перша у житті Леоніда подорож.

Йому давно хотілося побувати у рідних місцях батька, але не з такої прикрої нагоди.

— Батьківська хата Брежнева світилася двома підсліпуватими віконцями, — розповідав журналістові Михайлові Тимошенку Аркадій Толмачов, двоюрідний брат нашого героя. — Жили дуже бідно і вони, і родичі. Чоботи у нас з Льонею одні були. Та й ті, чесно кажучи, носив його батько. В черзі стояли. Дужим був Льоня, виглядав старшим за ровесників. Працював і на оранці, і на сівбі, і на косовиці хлібів. Прив'язався до землі по-справжньому. Тут прийшло до нього й перше кохання. Тайком бігав він на побачення до Анастасії — своєї першої коханої, дочки куркуля. Хотів одружитися, але Настя йому відмовила. Через нерозділене кохання він покинув село.

— Зима була, — згадував Аркадій, — ноги обмотав ганчірками і пішов. За все життя так і ні разу не навідався у село, хоча через багато років поспіль місцеві чиновники батьківську хату добротню відремонтували, можна сказати, що перебудували.

2. ЗДІБНИЙ УЧЕнь, НЕВГАМОВНИЙ АКТИВІСТ І ВІРНИЙ КОХАНИЙ

З автобіографії довідуємося, що до навчання у технікумі працював робітником в олійниці. Вступив до Курського землевпорядного технікуму в 1923 році. Конкурсні іспити склав досить добре — йому дали підвищену державну стипендію.

Навчальний заклад вперше відкрив свої двері для учнів далекого 1876 року як земельне училище, що на підставі «Положення про землемірні училища» готував землемірів, тобто спеціалістів з межування. У 1926 році відкрили меліоративне відділення, яке готувало техніків для потреб меліорації. Брежневу вдалося додатково прослухати ще курс лекцій з меліорації. Втім, за чотирирічний період навчання тут давали ґрунтовні знання з математики, фізики, хімії. На інститутському рівні вивчалися спеціальні предмети — геодезія, загальна геологія, ґрунтознавство, географія, сільсько-господарська статистика.

Однокурники Брежнева, коли він уже посідав у державі досить відповідальні пости, згадували про надзвичайну активність юнака. Він брав участь в усіх громадських починаннях — виходив на червоні суботники, з товаришами організовував масові кампанії «Геть неписьменність!» і «Допомога безпритульним», відкривав у селах хати-читальні, випускав стінгазети. Без нього не обходилися спектаклі, сільські сходи, на яких грамотна молодь роз'яснювала батракам їхні права.

Сам, згадуючи той час, Брежнев писав, що жилося їм у гуртожитку на Херсонській вулиці іноді голодно, холодно. Одягнені вони були хто у що: сатинові косоворотки, кепки, кубанки, будьонівки... Його однолітки — молодь двадцятих років — жила яскраво і цікаво. Потреби країни були їхніми потребами; вони мріяли про світле майбутнє для всього людства, шуміли, сперечалися, закохувалися...

Як Льоня зустрів своє кохання вразі, вже на схилі літ письменникам Ларисі Васильєвій та Володимирі Карпову розповіла Вікторія Петрівна за дівочим прізвищем Денисова. Вона навчалася акушерства у медичному училищі, куди часто навідувалися хлопці з інших навчальних закладів, щоб познайомитися на танцях з дівчатами, яких саме у цьому училищі вистачало не лише для своїх юнаків.

В один з вечорів дві першокурсниці — Вікторія і її подруга прийшли на танці. Це було у їхньому гуртожитку. Музиканти награвали різні танцювальні мелодії. Хлопці з дівчатами вже танцювали. Усамітненими стояли вони не довго. Через якийсь час, пригадувала Вікторія, до подруги підійшов красивий статурою і на обличчя хлопець. Він запропонував їй разом потанцювати. Однокурниця відмовила йому. Хлопець хвилину-другу стояв розгубленим, а потім взяв за руку Вікторію і повів до середини зали — там танцювали його друзі.

Цього ж вечора Вікторія довідалася, що її новий знайомий Льоня — третьокурсник із землевпорядного технікуму. Про побачення не домовлялися. Наступна зустріч відбулася випадково — знову ж таки під час танців. Зав'язалася дружба, яка невдовзі переросла у кохання двох молодих палких сердець.

Саме Вікторія й стала Леоніду Брежневу вірною подругою на все його життя. Дівчина народилася в Белгороді у багатодітній сім'ї — вона мала четверо сестер і брата. Батько працював на залізниці машиністом, мама виховувала дітей, займалася домашнім господарством. До Курська Вікторія приїхала по закінченні восьмого класу.

Побралися молодята через три роки постійних зустрічей.

3. І ЗЕМЛЕВПОРЯДНИК, І ТВОРЕць НОВОЇ ДЕРЖАВИ

У 1927 році Леонід закінчив навчання, став землевпорядником і приступив до роботи в одному з повітів Курської губернії. Наступний польовий сезон провів у Білорусії, під Оршею, потім одержав нове призначення і виїхав — вже не один, а з дружиною — на Урал, спочатку в Михайлівський, а потім у Бісертський район. Багато верств протоптав Брежнев уральською землею, багато працював і, як потім при нагоді згадував, назавжди полюбив цей край, його людей і мальовничу чаруючу природу.

Час був складний. Руйнувалися старі, усталені форми суспільного життя. Нове тільки-но народжувалося. Яким воно має бути достеменно ніхто не знав. Якщо говорити нинішньою мовою, то був час корінних реформ на селі. П'ятнадцятий з'їзд більшовиків, які були при владі, якраз затвердив програму дальшого будівництва соціалізму в країні. Здійснюючи кооперативний план Леніна, з'їзд визначив курс колективізації сільського господарства. Почалися найглибші соціальні перетворення на селі. Якраз отих найвідповідальніших чотири роки — з 1927 по 1931 — Брежнев працює на селі, є носієм незвіданої досі колективної форми власності і праці на землі.

Раніше людей його спеціальності називали землемірами.

— Тепер ми стали землевпорядниками у справжньому розумінні цього слова, — potwierджував пізніше Брежнев у своїх мемуарах. — Створюючи сільськогосподарські артілі, люди об'єднували в них землю, худобу, господарські будівлі, реманент. І нам, землевпорядникам, треба було не просто стерти межі, об'єднавши на картах розрізнені одноосібні смужки землі в одне колективне поле. Необхідно було зробити це на новій соціальній, науковій, економічній і технічній основі, виходячи з інтересів великих соціалістичних господарств, розрахованих на сучасну агротехніку і широку механізацію всіх робіт у майбутньому.

Ми створювали нові карти — перші карти організованого, наукового землекористування в колгоспах. Наші карти довго служили колгоспам, ними користувалися агрономи і після війни (другої світової — О.П.). А мені досвід землевпорядкування, набутий у період створення перших колективних господарств, добре допоміг у майбутньому при організації сотень нових радгоспів у Північному Казахстані, на цілині.

АВТОРСЬКА РЕМАРКА

Робота землевпорядників у часи розбудови радянської держави була надзвичайно важливою у її політиці. «У роки роботи землевпорядником, — пригадував Брежнев, — я вперше відчув себе повноважним представником Радянської влади в очах сотень людей. З того, як ставились нівелір і мірна рейка, куди прокладалась траса, як проявляла себе людина в сутичках з куркулями, селяни судили про політику партії: тут на полі, всім стало ясно, за кого і проти кого Радянська влада».

Що ми маємо зараз? Чи нинішні землевпорядники не є провідниками державної земельної політики на селі?! Чи не від них залежить справедливе проведення земельної реформи?! Чи не через призму їх конкретної роботи селяни оцінюють дії влади, її моральний стан?

У радянські часи тим, хто сумлінно виконував на виробництві чи на державній службі свої обов'язки, так би мовити, був зразком для інших, пропонували вступати в лави комуністичної партії, яка тоді була керуючою і спрямовуючою силою для державного апарату, а для людей — їхнього укладу життя. Мабуть, Леонід Брежнев, землевпорядник села Накоряково Бісертського — тепер Нижньосергіївського району Єкатеринбургської області Росії — належав саме до зразкових службовців, бо 9 жовтня 1929 року сам секретар місцевого районного комітету ВКП(б) — Всесоюзної комуністичної партії більшовиків — Іван Непутін на бюро райкому рекомендував прийняти його в партію. На тому засіданні Леоніда Ілліча відрядили до Зуєвської сільради із спеціальним завданням.

Через сорок сім років за вказівкою секретаря Свердловського обкому компартії Бориса Єльцина, співробітники обкомівського архіву віднайшли протокол засідання бюро від 28 жовтня, на якому Брежнев уже звітував про виконання доручення. Він ґрунтовно проаналізував стан та визначив завдання, що стосувалися землевпорядкування території сільради, району, також доповів про проблеми створення страхового сім'яного фонду. Члени бюро його роботу схвалили і рекомендували вступити на пленумі райкому, який мав відбутися 5 грудня. Ось кілька речень з виступу Брежнева: «...У зв'язку з переведенням деяких сільрад на багатопільну сівозміну у нас зменшиться посівна площа озимих і ярих культур. Проведенням землевпорядкуванням кращі землі передано бідняцькій і середня-

цькій частині населення, у зв'язку з цим ми повинні докласти всіх зусиль, щоб ці землі були засіяні. Особливо увагу треба звернути на розподіл кредитів... Я вважаю великим недоліком у роботі по колективізації відсутність планів цієї роботи, така ситуація ускладнює планування робіт із землевпорядкування, що може надалі пригальмувати соціалістичні зміни на селі...». Далі він ставить завдання, які необхідно вирішувати найближчим часом і землевпорядникам, і ґрунтознавцям, і тим, хто має займатися переоснащенням виробництва, що налагоджується.

Вочевидь таке серйозне ставлення Брежнева до роботи було помічено людьми, керівниками вищого рангу. Його на чергових виборах селяни обирають депутатом Бісертської районної ради. Слідом за цим призначають завідувати райземвідділом. Відпрацьований механізм землевпорядкування уже не давав збоїв, позитивно працював на утвердження змін на селі. Це була особиста заслуга Брежнева. З початком 1930 року він перебирається до Єкатеринбурга — призначають заступником начальника Уральського окружного земельного управління. Йому виповнилося тоді лише двадцять три роки.

Через 75 років після цього призначення на телевізійних екранах демонстрували серіал «Брежнев». Там є епізод — за майже анонімним доносом Брежнева збираються виключити з партії. Начебто за те, що відрізав сусідньому колгоспу земельну ділянку. Щоб уникнути покарання, Брежнев поспішно тікає на Україну до Кам'янського — тепер Дніпродзержинськ — туди, де народився. За великим рахунком — це не правда. Трапилось ось що. Обіймаючи на Уралі високу посаду у сфері землевпорядкування, Леонід відчув брак знань і вирішив збагатитися ними.

нову, більшу». Валерій Івачев, директор радгоспу «Накоряківський» береже у своєму особистому архіві карту сільгоспугідь, завізовану Брежневим. Інколи співставляє нинішнє господарство з минулим. «Уже тоді — на початку минулого століття — велике значення надавалося сівозмінам, — розмірковує він. — Я своїм підопічним і тепер кажу — будемо дотримуватися сівозмін — матимемо врожаї. Для цього й складалися карти тоді і тепер».

4. ЩЕ ОДНЕ ФАХОВЕ ВИПРОБУВАННЯ

Після Уралу із землевпорядкуванням доля зведе Брежнева аж через двадцять три роки. Це був 1954 рік. У Казахстані він керував освоєнням цілинних та перелогових земель. Треба було зорати заново 250 тисяч квадратних кілометрів родючих степів — площу, яка перевищує розміри всієї Англії. Цифра вражаюча, але цілина — це не тільки рілля. Це і житло, і школи, лікарні, дитсадки, ясла, клуби, і нові шляхи, мости, аеродроми, і тваринницькі будівлі, елеватори, склади, заводи — все, що необхідне для нормального життя населення, для розвитку сучасного сільськогосподарського виробництва.

— Цю грандіозну роботу, — читаю у спогадах Брежнева, — починали із забитих у землю кілочків.

Землевпорядні роботи він називає нульовим циклом сільського господарства, бо землевпорядкування — це свого роду генеральний план, яким визначаються контури і характер господарства, розташування і розмір полів, луків, пасовищ, місця для будівництва садиб, джерела водопостачання та багато іншого, дуже важливого для життя і виробництва.

У серпні 1930 року бере відпустку і з приятелем їде до Москви вступати до Інституту сільськогосподарського машинобудування імені Михайла Калініна. Їх обох прийняли. «Вітя» — так люб'язно Леонід називав дружину — на деякий час залишає дочку з мамою і переїжджає до чоловіка у столицю, щоб допомогти облаштуватися. Але жити у Москві із сім'єю не було де, та й не було за що. Довелося кинути інститут і не за власною волею повернутися додому, у Кам'янське, де відразу міг знайти собі роботу, щоб прогодувати сім'ю.

У квітні 2005 року — саме у цю пору транслювали вищезгаданий фільм — журналісти «Комсомольської правди» поцікавилися — чи пам'ятають Главу СРСР там, де він починав свій трудовий шлях землеміра. Поїхали у село Накоряково Нижньосергієвського району — в ті роки Бісертського. Людмила Мешавкіна, жителька цього села: «Мені розповідала свекруха, Матрона Петрівна, як Брежнев повертався з поля, знімав чоботи, сідав на пагорбі, стелив онучі, діставав карту, олівець і довго-довго дивився на неї, щось писав чи домальовував... Жив дуже скромно, знімав куточок в одній з сільських хат. Хата, до речі, досі збереглася». А ось що пригадав Гаріфулла Ярмєв: «У мене дід працював будівельником. Він розповідав, як Брежнев розмічав місце під школу, що біля річки. А коли поклали фундамент, прийшов і переміряв все заново — ймовірно здалося, що будують неправильно. Доскіпливий був, значить. «Брежневська» школа вірою і правдою служила кільком поколінням накоряківців. Зруйнували її уже за наших часів, коли збудували

Родючі землі не лежали суцільним масивом. Їх треба було знайти, оцінити, оконтурити, визначити, які з них придатні під зернові хліба, які під інші потреби. Майже третину території Казахстану — 100 мільйонів гектарів — довелося вивчати землевпорядникам. Щоб робота була виконана на науково-обґрунтованому рівні, Брежнев, як досвідчений спеціаліст по землевпорядкуванню, залучає і покладається на спеціалістів академій, інститутів і дослідних станцій — таким чином створює майже сімдесят комплексних експедицій і загонів. Грунтознавці, ботаніки, гідротехніки, землевпорядники, агрономи обстежили 178 районів республіки, виявили 22,6 мільйона гектарів придатних для оранки земель. Ці землі у вигляді детальних карт ґрунтів, їх рослинного покриву, чітко позначених джерел води і сировинних ресурсів для виробництва місцевих будівельних матеріалів було передано представникам влади різних рівнів.

— Вдалося визначити шість добре виражених природно-господарських зон, — радів першим удачам Брежнев, — дати чіткі рекомендації, де слід сіяти зернові, де культивувати тваринництво, де поєднувати в комплексі те й інше, де розвивати поливне господарство.

Милуючись казахськими степами, він завжди згадував українські пшеничні поля, хотів і був внутрішньо впевненим, що й тут невдовзі степ зашумить важкими колосками. Догадувався, що попереду буде багато несподіванок. Тому відразу добирав собі надійних помічників. Республіканське управління землевпорядкування довірив Василю Шереметьєву, а знавця цілинних земель Умірбека Успанова взяв за консультанта.

Землеміри всюди нарізали тракторним бригадам однакові ділянки незайманого степу — клітки розміром два на два кілометри, тобто по чотириста гектарів. Сюрпризів, звісно, чекали, але не стільки, скільки піднесли тамтешні кліматичні умови. Вони були особливими. Довелося виробити і поступово впровадити так звану цілинну наукову систему землеробства, яка була б максимально пристосована до надзвичайно складних тамтешніх природно-кліматичних умов, яка б зберігала і примножувала природну родючість освоєних земель.

Роботи вистачало для всіх. Виробництво сільгосппродукції урізноманітнювалося. Перед землевпорядниками стояло завдання — допомогти господарникам раціонально і з максимальною віддачею використовувати наявні земельні ресурси. Опираючись на наукові розробки, напрацювання місцевих агрономів, вони розробляли такі карти сівозмін, що край став не лише великою житницею, але й виробником кормів для тваринництва: вдосталь було різноманітних сіяних трав, технічних культур. Поліпшувалася структура сінокісних угідь. Виробництво всіх видів продукції збільшилося щонайменше удвічі. В окремих зонах, передбачених землевпорядниками, і наперекір скептикам, за допомогою меліорації інтенсивно почало розвиватися рисосіяння, бавовництво, буряківництво, овочівництво, садівництво і навіть виноградарство.

Попри те, природа завжди підкидала сюрпризи. Спеки, посухи, суховії вимагали від землевпорядників

створювати такі схеми виробництва, які б мінімізували навіть передбачувані втрати. Знаючи «винахідливість» деяких фахівців, Брежнев застерігав:

— На папері можна намалювати що завгодно, можна й обґрунтувати запропоноване. Але, прошу вас, нічого не вигадуйте. Відштовхуйтеся лише від реального стану, враховуйте весь негатив, що маємо від природи, від нашої діяльності.

Такі відверті, довірливі розмови спонукали до творчої праці. Норовисту зону особливо ризикованого землеробства поволі вдавалося осідлати. Довелося ліквідувати весняну передпосівну оранку, мали в основному тільки травневі й червневі пари і зяб, запровадили посіви куліс, стали організовувати снігозатримання. Робили все, щоб зберегти вологу в ґрунті. Змінили глибину загорання насіння з трьох-чотирьох сантиметрів на шість, а подекуди й на вісім. Зменшили кількість обробіток ґрунту. А потім все ж таки й народилася на цілинних землях ґрунтозахисна система землеробства, утвердилися сівозміни з тривалішою ротацією. У карти землекористування землевпорядники стали обов'язково закладали поля з багаторічними травами, бо це, як показала практика, найнадійніший спосіб ґрунтозакріплення і в північних, і в південних зонах землеробства колись найбільшого степового регіону.

Один із новоспечених біографів Леоніда Ілліча Брежнева, який у книзі розбирав по кісточках його політичну діяльність, стверджує, що Леонід Ілліч соромився свого сільського минулого, що завжди в анкетах, автобіографіях, облікових листках підкреслював лише пролетарське походження. Ось переді мною власноручно заповнений Брежневим особовий листок з обліку кадрів — у пункті шостому «основна професія (заняття)» він майже каліграфічно вивів пером «землевпорядник».

Високопоставлений уже дуже літній цековський кадрівик у мемуарах згадує, як Брежнев, переглядаючи персональну справу претендента на посаду керівника Москви, а водночас члена Політбюро, був приємно подивований, навіть, наголосив: «О, буде ще один землевпорядник!»

У найвищому органі влади Радянського Союзу — Політбюро ЦК КПРС — було два землевпорядники: Леонід Брежнев і Віктор Грішин — по теперішньому мер Москви.

...На закінчення цієї невеличкої розвідки про Леоніда Брежнева процитую віршовані рядки Євгенія Євтушенка:

*Что знаем мы про братьев, про друзей,
что знаем о единственной своей?
И про отца родного своего
мы, зная всё, не знаем ничего.*

А тим паче — про такі особистості як Брежнев?

Олесь ПРУТЕНКО

Київ